

Dr. Jósa István (1756–1839), Szabolcs vármegye főorvosa

Fülesdi Béla dr.¹ ■ Szűcs Attila dr.²

¹Debreceni Egyetem, Általános Orvostudományi Kar,
Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Klinika/Tanszék, Debrecen

²Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Oktatókórház, Nyíregyházi Jósa András Tagkórház, Nyíregyháza

A Jósa család sorsa szervesen összeforrt Szabolcs vármegye modern egészségügyének fejlesztésével. Napjaink emlékezete főként Jósa András orvos és polihisztor nevét őrzi a megyei kórház és a nyíregyházi múzeum névadójaként, pedig minden bizonnyal nagyapja orvosi tevékenysége alapozta meg mindazt, ami a két generációval későbbi utód révén kiteljesedett.

1. ábra | Dr. Jósa István (forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Jósa_István)

Dr. Jósa István Csepregen született. Meglehetősen hanyattatottan indult az életpálya, hiszen ősei „nyírségi kurucsága” miatt Szabolcs vármegyéből csepregi származású szülői családba került, majd gyermekként árvasorba kerülve egyik nagybátyja, Jósa Ferenc fogadta magához, aki akkortájt Gyulán volt plébános. Valószínűleg az ő biztatása és anyagi támogatása tette lehetővé, hogy Jósa István a nagygyombati Pázmány Péter Egyetemen orvosi képesítést szerezzen 1778-ban. Érdekes, hogy az avatóünnepségen, melyet a két – egyébként a magyar

Szent Koronán is megtalálható – orvos szent, Szent Kozma és Szent Damján emléknapján rendeztek, a latin nyelvű ünnepi fohászt Jósa István mondta a Keresztelő Szent János-bazilikában. Doktori értekezését „Dissertatio inauguralis medica de ephialte” címmel 1777-ben védte meg, első hazai orvosi igényességű leírását nyújtva ezzel a köznyelvben csak „lidércnyomásként” nevezett és a gonosz szellemeknek, illetve átoksújtásnak tulajdonított pavor nocturnus és alvási paralysis jelenségének.

Nagyjából egy évet töltött el tanársegédként a Nagyszombatból időközben Budára áthelyezett egyetemen, és még doktori disszertációja évében, 1778-ban meghívást kapott Békés vármegye főorvosi pozíciójának betöltésére. Ebben a meghívásban minden bizonnyal még része lehetett nagybátyjának, Jósa Ferencnek, aki 1779-ig Gyulán volt plébános. Mindenesetre Jósa István csaknem 10 esztendő telt el Békés vármegye főorvosaként, 22-től 31 esztendőskoráig. Egy rövid tartamú, első felesége halálával lezárult, utódok nélküli házasságot követően 24 esztendőskorában itt vette el az akkor 17 éves Kornély Antóniát, akitől 14 gyermeke született, de csak 5 érte meg a felnőttkort. Közülük majd az orvosi hivatás továbbadásának szempontjából kiemelkedő jelentőségű lesz az 1804-ben, már Szabolcs vármegyében született Péter, kerületi főispán, Jósa András édesapja.

A csaknem 10 éves gyulai tartózkodás nagy jelentőségűnek bizonyult Jósa István szakmai életében. Orvosi működésének híre nemcsak a megye, hanem az ország határait is túllépte, és jelentős elismertséget vívott ki magának. Így esett, hogy „Szabolcs vármegye Karai és Rendjei” 1787-ben küldöttséget menesztettek az akkor 31 esztendőskorú, tehát ereje teljében lévő főorvoshoz, hogy vállalja el Szabolcs vármegye főorvosi címét. Nem volt ismeretlen terület Szabolcs vármegye Jósa István számára, hiszen egyik őse, Miklós (az osztrákok által bebörtönzött „nyírségi kuruc”) révén a Jósa család jelentős birtokokkal és tradíciókkal bírt a vármegyében, mi több: Nyírbátorban, a minorita templomban családi síremlékkel és áldozati oltárral is rendelkeztek (Pietà-oltár). Szabolcs vármegye akkori székhelye Nagykálló, a rendek ülésének színhelye pedig egészen 1876-ig az 1780-

ban átadott, barokk stílusban épült vármegyeháza volt (1895-től Nagykállói Magyar Királyi Tébolyda, jelenleg Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Oktatókórház, Nagykállói Sántha Kálmán Tagkórház; a köznép napjainkban csak „sárgaház”-ként emlegeti, némi pejoratív felhanggal). Életrajzírói szerint a piactéren álló megyeházával szemben vett házat a vármegyei főorvos. Minden bizonnyal nem javadalomért, hanem a „jó ügy érdekében” vállalta el ezt a hivatalt, amire unokája, a későbbi vármegyei főorvos, Jósza András így emlékezik: „Az akkori tisztviselők nem fizetésért, hanem ambícióból szolgáltak és nem Kállóban, a megye székhelyén, hanem vidéken, birtokaikon laktak. Csak a többnyire két hétre is terjedő szédriákra jöttek be a vármegye székhelyére, amikor a papokon, a kastellánuson és a patikáruson kívül alig lakott nadrágos ember Kállóban, ahol fogadó nem volt, úgy, hogy ilyen alkalmakor 30–40 vendége is akadt nagymamának.” Az ifjú feleség 20 éven keresztül viselte az ülésezések ideje alatti időszakban rá háruló vendéglátási terheket. Egy aforizma szerint 1807-ben az Ugocsa vármegyéből hazatérő Jósza Istvánt saját házának kapujában egy öreg zsidó kereskedő e szavakkal üdvözölte: „Tekintetes uram szerencsémnek tartom, hogy házamnál üdvözölhetem.” Így értesült róla, hogy távollétében felesége a nagykállói házukat eladva átköltöztette a családot a 15 km-re fekvő kislétai birtokukra, ahol aztán Jósza István 30 esztendőn keresztül élt és szolgált megyei főorvosként.

Az ispotály- és kórházalapító

Jósza István korán felismerte az ispotályok ápolói és elkülönítő szerepének jelentőségét. Ezt mi sem mutatja jobban, mint hogy 1792-ben „tisztátalan nyavalyások” számára a szomszédos Kállósején és Kisléta községekben különös ispotályokat hozott létre és működtetett. (E sorok írói közül az egyiknek – kislétai gyermekként – megadatott, hogy 1973. április 24-én jelen legyen Jósza István egykori lakhelyének és a különös ispotály helyének emléket állító márványtábla elhelyezésénél, amely a mai napig emléket állít e jeles eseménynek Kislétán, a Bogáti utca 32. számú ház falán.) Ispotálylétesítő tevékenységének folytatásaként 1837-ben, nyugdíjba vonulásakor 500 váltóforintos alapítványt tett „ezen megyebeli szegény adózók ispotályára, hogy addig is kamatozzék”, amelyet fia, Jósza Péter további 800 váltóforinttal toldott meg. A nagy álmot, a megyei ispotály elindítását végül 1863 végén Korányi Frigyes valósította meg, de Korányi 1864. évi Budapestre költözését követően ezt a kezdetben 8 ágyas szükségkórházat végül az unoka, Jósza András fejleszti 84 ágyas kórházzá 20 éves főorvosi működése alatt.

A babaképzés és a bábák tevékenységének szabályozása

Már kislétai tartózkodása alatt születik meg egyik legfontosabb műve, „A helységek bábáinak oktatása” című könyv, melyet 1823-ban Debrecenben jelentettek meg. Ebben olyan fontos szervezési/igazgatási kérdéseket foglal össze, mint „...minden Helységben minden száz pár házasságra egy egy Bába állíttasson fel. Ezekon kívül pedig minden egyéb személyek a Bába mesterségnek alattomos vagy nyilvános gyakorlatától tiltatnának el”. De tartalmaz a könyv részletes felsorolást arra vonatkozóan is, hogy „Minemű készülettel tartozik a Bába a szülőnél megjelenni”. Eszerint egy jól felkészült bábának a következő eszközökkel kell rendelkeznie: „1. gömbölyű tömpe hegyű éles ollóval, 2. egynéhány darab krajtzáros gálandal, 3. egy kristályozó jó tsövű hólyaggal, 4. egy üvegetske Salamia spiritussal, 5. egy pár Strimfli kötő pántlikával, 6. egy darab gomba taplóval, 7. egy kisebb tzin fetskendővel, a szükségben a pópista kisedeknek megkeresztelésére.” Figyelmet fordít arra is, hogy megfogalmazza: lehetőleg értelmes, jó erkölcsű és karcsú kezű nőket válasszanak a „bábái hivatalra”, lehetőleg kerülendő a „korhely részeges” és a „lotsogó fetsegő Bába”.

A Szabolcs vármegyében eltöltött 50 éve alatt nagy elismertséget és köztiszteletet vívott ki magának. Ennek köszönhetően nemcsak a megyéből, hanem a megyehatáron túlról is sokan felkeresték. 81 éves volt, amikor már tehernek érezte a hivatást, és a jelentős érdeklődés elől 1837-ben Bihar vármegyei birtokára, Nagyszántóra vonult vissza. A vármegye közösségétől búcsúlevelében köszönt el: „Nemes Szabolcs vármegyében 50 egész esztendőig főorvosi hivatalom folytatását lellem esmérete minden vádja nélkül törekvésem szerint betöltöttem, tapasztalván a nemes rendeknek irántam szakadatlan és meghálálhatatlan kegyességét, melyért tovább is eszedzni bátorkodok, méltóztassanak most már kegyesen megengedni, hogy egyedül elaggott vénségemnek s gyengélkedésemnek tekintetéből hivatalomtól megválva búcsúmat vehessem, s magamat nyugalomba tehessem.” Nagyszántón még két esztendő adatott neki. Hamvai Nyírbátorban, a minorita templomban, az általa emeltetett Pietà-oltár alatt nyugszanak.

A vármegye egészségügyének életét meghatározó emléket a fentebb említett emléktáblán kívül a Magyar Kórházszövetség által alapított Jósza István Kórházszervezési Innovációs Díj, valamint a 30 évig lakhelyéül szolgált Kisléta általános iskolájának neve őrzi, de emlékezete tágabb értelemben máig hatóan tovább él unokája, Jósza András meghatározó egészségügy-szervező tevékenységében.

Felhasznált irodalom

- [1] Fazekas Á. Medical memories in Szabolcs-Szatmár county. [Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban.] Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat, Nyíregyháza, 1975. [Hungarian]
- [2] Fazekas Á. Dr. István Józsa (1756–1839) on the 140th anniversary of his death. [Dr. Józsa István (1756–1839) halálának 140. évfordulójára.] Orv Hetil. 1979; 120: 2441–2442. [Hungarian]
- [3] https://kisleta.blog.hu/2013/11/22/penzes_laszlo_dr_josa_istvan_szabolcs_varmegye_es_az_orvostudomany_kiemelkedo_egyenisege
- [4] https://hu.wikipedia.org/wiki/Józsa_István
- [5] Józsa A. Perambulations in Germany and memories. [Barangolások Németországban és visszaemlékezések.] Nyírvidék, 1906. [Hungarian]
- [6] Józsa J. András Józsa and his predecessors. [Dr. Józsa András és elődei.] Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1934. [Hungarian]
- [7] Magyary-Kossa Gy. Hungarian medical memories II. [Magyar orvosi emlékek II.] Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat megbízásából kiadta az Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1929. [Hungarian]

(Fülesdi Béla dr.,
Debrecen, Nagyerdei krt. 98., 4032)

„*Tempus omnia revelat.*” (Tartullianus)
(Az idő mindent felderít.)

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)